

DOI: 10.7251/GFP1707185N

UDC: 342.2(497.1)

Originalni naučni rad*Datum prijema rada:*
23. maj 2017.*Datum prihvatanja rada:*
28. jun 2017.*Doc. dr***Oliver Nikolić***Naučni saradnik Instituta za
uporedno pravo, Beograd
oliver_nikolic@yahoo.com*

Raspad federalizma u Jugoslaviji

Rezime: U članku autor daje prikaz razvoja federativnog uređenja u Jugoslaviji od završetka Drugog svetskog rata, pa do njenog potpunog sloma devedesetih godina prošlog veka. Jedan od razloga za prihvatanje federalizma u Jugoslaviji je bio način da se reši nacionalno pitanje, obzirom da je Jugoslavija bila multietnička država. Međutim ta želja se nikada, u suštini, nije ispunila, barem ne dosledno. Određivanje granica budućih federalnih jedinica nisu odgovarale istorijskim i nacionalnim merilima i o njima nije bio donet bilo kakav pravni akt. Takođe i stvaranje autonomnih pokrajina samo u jednoj federalnoj jedinici dovelo je do grubog narušavanja ustavnog statusa Srbije, do njenog neravnopravnog položaja u odnosu na druge republike, do razbijanja njene celovitosti, itd. Sve rečeno uz činjenicu da u državi nije postojala prava demokratija, dovelo je vremenom do jedne vrste konfederalizacije, a na kraju i dezintegracije Jugoslavije.

Ključne reči: Federalizam, Jugoslavija, Srbija, Autonomne pokrajine, Ustav, federalne jedinice.

Kao što piše jedan od najznačajnijih švajcarskih konstitucionalista J.-F. Aubert "federalna država je ne može definisati ni na jedan način, a da on zadovoljava sve teoretičare"¹, tako da u članku se neće ponuditi različiti teoretski pogledi na ovo, itekako, značajno pitanje².

Jedan od ciljeva uspostavljanja federalizma, svakako je, nastojanje "da se pomiri jedinstvo nacionalne vlasti sa očuvanjem prava država"³. Razlog uspostavljanja federativnog uređenja u bivšoj Jugoslaviji, prema tadašnjim zvaničnim objašnjenjima, ležao je u nameri da se reši nacionalno pitanje, obzi-

¹ J.F. Aubert, *Traité de droit constitutionnel suisse*, vol. I, Editions ides et calendes, Neuchatel, 1967, str. 195.

² Videti više, A.Hauriou, *Droit Constitutionnel et institutions politiques*, Editions Montchrestien, Pariz, 1968, str. 911; G.Sawer, *Modern Federalism*, Pitman, London, 1976, str. 186; F.L.Neuman, *Federalism and Freedom; a Critique*, u *Federalism, Mature and Emergent*, A. W. Macmahon New York, 1955, str. 44; R. Pelloux, *Le fédéralisme européenne*, u *Le Fédéralisme*, Presses Universitaires de France, Pariz 1956, str. 362, itd.

³ M. Mouskheli, *La théorie juridique de l'Etat fédéral*, A. Pedone, Pariz, 1931, str. 245.

rom da je Jugoslavija bila višenacionalna država.⁴ Tako, "federalno uređenje se u slučaju višenacionalnog sastava jedne države gotovo samo po sebi nameće; jer svako drugo rešenje a to praktično znači unitarno uređenje (ili eventualno i federalno, ali takvo federalno uređenje u kome podela na federalne jedinice ne odgovara višenacionalnom sastavu) - ne može da zadovolji i predstavljaće izvor nezadovoljstva i sukoba".⁵ Međutim u slučaju Jugoslavije, ovakav višenacionalni sastav je od trenutka stvaranja prve jugoslovenske države 1918. godine otvorio problem karaktera zajedničke države, odnosno njenog unutrašnjeg uređenja.

Jugoslovenska država je najpre stvorena kao unitarna, zasnovana na ideji "jedan narod sa tri imena", da bi posle Drugog svetskog rata bila organizovana kao federativna. Tada, "opšte prihvaćena ocena da unitarna monarhija zasnovana na Vidovdanskom ustavu i kasnije donetom oktroisanom Ustavu nije bila prihvatljiv oblik za multinacionalnu državu"⁶. Oficijelna politička i pravna misao tadašnje Jugoslavije je objašnjavala uspostavljanje federalizma željom da svaki od jugoslovenskih naroda ima svoju državu u vidu federalne jedinice koja bi (kao i narodi) bile međusobno jednake, odnosno ravnopravne. Međutim, ova ideja, a u suštini to je ideja država - nacija, ostvarena je krajnje nedosledno, pa i sa posledicama koje će se u jednom kasnijem periodu razvoja ove države pokazati kao pogubne.

Prema tome, ravnopravnost naroda se nije mogla ostvariti u tako skrojenom federativnom uređenju, pa ni suština federalizma kao mogućeg rešenja nacionalnog pitanja i nije došla do svog izražaja. Ova namera je posle skoro pet decenija postojanja te zajedničke države doživela potpuni slom. "Propašću komunističkog uređenja nestao je mehanizam centralne kontrole i tada se pokazala sva nemoć i nedelotvornost ustavnih ustanova, koje nikada nisu stvarno delovale i započeo je ubrzani raspad države na njegove sastavne delove"⁷. Krajnji ishod je bio krah federativnog uređenja, odnosno same države i međunarodni, građanski, pa i verski ratovi na pojedinim prostorima te države.

1. Koreni federalizma u Jugoslaviji potiču još iz vremena revolucije i građanskog rata. Revolucionarne vlasti su 1943 godine donele Odluku o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu, da bi po oslobođenju zemlje od stranog okupatora nelegitimna Ustavotvorna skupština usvojila Deklaraciju o proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije novembra 1945. Ista Skupština je početkom 1946 izglasala Ustav Jugoslavije kojim je

⁴ Videti, P. Nikolić, *La débâcle du fédéralisme en Yougoslavie (et en Serbie et Monténégro)*, u *Percorsi dell federalismo in Italia et non solo*, Scuola Superiore della Pubblica Amministrazione, Roma, 2005, 167-170; P. Nikolić, *Rozpad socialistické federativni republiky Jugoslávie a vytvoreni novych stati*, u časopisu *Právník*, Praha, br. 7/1994, 645 i dalje; P. Nikolić, *Le nuove forme di federalismo, dell'autonomia e del regionalismo in Jugoslavia*, in *Federalismo, regionalismo ed autonomie differenziate*, Università di Palermo Facoltà di giurisprudenza, Palermo, 1991, 131 i dalje.

⁵ M. Jovičić, *Savremeni federalizam - uporednopravna studija*, Institut za uporedno pravo i Savremena administracija, Beograd, 1973, str. 49.

⁶ I. Kristan, *Evropski ustav i federalizam*, u *Ustav Lex superior*, Udruženje za ustavno pravo Srbije, Beograd 2004, str. 265.

⁷ S. Sokol, B. Smerdel, *Ustavno pravo*, Informator, Zagreb, 1995, str. 268.

u potpunosti oblikovano federativno uređenje.

Ustavom je bilo obrazovano šest federalnih jedinica (narodnih, kasnije socijalističkih republika) kako bi svaki od jugoslovenskih naroda dobio svoju „nacionalnu državu“. To nije moglo da se odnosi na Bosnu i Hercegovinu jer je ona sama bila multinacionalna. Uzgred rečeno, pre drugog svetskog rata Crnogorci i Makedonci nisu ni bili tretirani kao posebne nacije. U jednom kasnijem periodu pukom arbiternošću muslimani su proglašeni za posebnu naciju.

Jedno od pogrešnih rešenja je bilo i krajnje voluntarističko određivanje granica između federalnih jedinica tako da one (osim u slučaju Slovenije) i nisu odgovarale istorijskim i nacionalnim merilima. O granicama nikad i nije bio donet bilo kakav pravni akt. Tako su i stvorene, u većini slučajeva, veštačke tvorevine u okviru zajedničke države i koje nisu odgovarale zahtevu da svaki od jugoslovenskih naroda stvarno dobije svoju nacionalnu „državu“ (federalnu jedinicu) sa što je moguće verodostojnijim granicama, a što je bio razlog uvođenja federativnog uređenja.

Uzgred rečeno, obrazovanje dve autonomne jedinice (Kosovo i Metohija i Vojvodina) samo u Srbiji, bilo je deo smišljene politike tadašnjih komunističkih upravljača da najveću i najmnogoljudniju federalnu jedinicu (Srbiju) razjedine i oslabe. To je učinjeno uprkos tome što zvanično objavljeni razlozi za obrazovanje pomenutih autonomnih jedinica su u potpunosti (negde i u većoj meri nego u Srbiji) postojali i u drugim federalnim jedinicama – npr., to su teritorije Istre, Dalmacije, Slavonije, Zapadne Makedonije). Postojanje autonomnih jedinica samo u Srbiji je od samog početka narušavalo Ustavom proklamovanu ravnopravnost federalnih jedinica (i samih naroda). Pri tome, treba se podsetiti da su ti isti komunistički upravljači po završetku drugog svetskog rata izdali zabranu povratka 200.000 Srba na Kosovo sa koga su tokom rata bili prognani od albanskih fašista, a dozvolili hiljadama Albanaca iz Albanije da se nasele na Kosovu i time znatno izmene demografsku strukturu stanovništva u pokrajini.

2. Ustavom od 1946 godine je uspostavljeno jedno, manje ili više, klasično federativno uređenje. Pored već pomenutih promašaja, ovo uređenje se karakterisalo i vrlo vidljivim elementima centralizma – date su široke nadležnosti Federaciji, obrazovana su tzv. savezno-republička ministarstva, i dr. a nešto kasnije, postojeći federalni dom izgubio je status posebnog doma u Skupštini Federacije. U samoj praksi tendencija centralizma je dobila veće razmere, kako zbog objektivnih prilika (razrušenost zemlje iz doba rata, privredna nerazvijenost i slično), tako i, naročito, zbog monističkog karaktera političkog režima, koncentracije vlasti u rukama partijske vrhuške, centralizovanog ustrojstva vladajuće komunističke partije Jugoslavije (od 1952 – Savez komunista Jugoslavije), a sve to u uslovima postojanja državne (nešto kasnije nazvane društvene) svojine, državnog upravljanja privredom, planske privrede i dr.

Međutim, u periodu koji je usledio posle donošenja novog Ustava Jugoslavije (1963), ali i neku godinu ranije, ispoljile su se izvesne tendencije decentralizacije, zatim postepenog jačanja uticaja i samostalnosti republika kao federalnih jedinica i njihovih komunističkih partija, a počele su da dolaze do izražaja i nacionalizmi u pojedinim republikama. Ipak,

federacija je u svojim rukama još uvek držala široke i značajne funkcije, što je, po mišljenju iznetom u javnosti, onoga vremena, komplikovalo odnose između Federacije i federalnih jedinica, kao što je zaoštravalo odnose između samih federalnih jedinica.

Inače, to je bio period, uprkos proklamovanju nekih novih principa, poput samoupravljanja, delegatskog sistema i sl., potpune vlasti Saveza komunista Jugoslavije na svim nivoima države i društva, personalne povezanosti partije i državnog aparata, kao i maksimalno izražene personalizacije vlasti u licu J. Broza, lidera partije i šefa države (samo nekoliko godina kasnije on će biti izabran za doživotnog Predsednika Republike).

3. Ustav Jugoslavije od 1974 godine, u koji su bili pretočeni amandmani na prethodni Ustav, doneti 1967, 1968 i 1971, je predstavljao temelj jednog novog neuobičajenog uređenja koje se formalno i dalje nazivalo federativnim, a koje to uopšte nije bilo. Vršanjem ove radikalne reforme tadašnji upravljači su, čini se, i nesvesno priznali da dotadašnje federativno uređenje, ma kakvo da je bilo, nije rešilo nacionalno pitanje. Stvaranje novog „federativnog“ uređenja nije više bilo ni opravdavano potrebom rešavanja nacionalnog pitanja, već težnjom, kako je tada rečeno, da Federacija vrši samo ona prava i dužnosti koja su u „zajedničkom interesu naroda i narodnosti, radnih ljudi i građana“, s tim da se u vršenju tih funkcija obezbedi odlučujući uticaj republika i pokrajina, a time i njihova odgovornost za politiku Federacije uopšte. To je bila jedna sasvim drugačija koncepcija o unutrašnjem uređenju zajedničke države.⁸ Ona je predpostavljala, međutim, uvođenje znatnih elemenata konfederalizma. Interesantno je zapaziti da su državni i politički zvaničnici, pa i jedan deo naučne javnosti toga doba, zagovarali stav o „novom vidu jugoslovenskog federalizma“, što je trebalo da okvalifikuje novostvoreno hibridno uređenje, u suštini izvitopereno federativno uređenje. Taj stav je bio praćen i mišljenjima, oficijelno sa najvišeg vrha izraženih, da se jugoslovenska socijalistička državna zajednica „...ne može veštački uklapati ni u kakve klasične forme federalizma i konfederalizma“ i da se ne može operisati „... zastarelim pojmovima“, kao i da se radi o „... preživelim kategorijama“. Naravno, sve je to bilo izraz neznanja i političke manipulacije.

Bitno obeležje novog „federativnog“ uređenja činili su izrazito jak, praktično dominantan položaj republika (ali i pokrajina) sa jedne strane, a sa druge strane – Federacija nije, ili je to u maloj meri, predstavljala poseban i nezavisan državno-pravni subjekat. Pri tome, Ustav je sa naročitim naglaskom pripisivao republikama svojstvo državne zajednice. Međutim, iao rečima to nije izričito učinio, Ustav je autonomne pokrajine uspostavio kao „konstitutivni element federacije“ (dakle, kao i republike) sa приметnim svojstvima državnosti. Ako je ono prvo utrlo put dezintegraciji i budućem konačnom raspadu Jugoslavije, ovo drugo je bio smišljeni čin koji je otvorio vrata budućim separatističkim dešavanjima na Kosovu i u Metohiji, odnosno autonomaštvu u Vojvodini.⁹

⁸ Videti, P.Nikolić, *Ustavno pravo*, Beograd, 1995, 438 i dalje; P.Nikolić, *La disgregazione della Jugoslavia socialista, formazione e sviluppo della nuova Jugoslavia e dei membri costitutivi della federazione – aspetti costituzionali*, in *Europa e Balcani, stati culture nazioni*, Cedam, Padova, 2001, 195 i dalje.

⁹ Više o položaju autonomnih pokrajina, O.Nikolić, *Problem teritorijalne organizacije Republike Srbije*, *Pravni život*, br. 12, Beograd 2015. str. 612 i dalje

Tako je postupno, ali odlučno izvršen preokret u razvoju federativnog uređenja bivše Jugoslavije: od federalizma sa elementima i tendencijom centralizma i etatizma, do „federalizma“ sa elementima i tendencijom konfederalizacije, što je i dovelo do dezintegracije takvog uređenja i države uopšte.

4. Između ostalih, elementi koji su predstavljali oživotvorenje pomenute koncepcije predviđene Ustavom Jugoslavije, a potvrđene ustavima republika i ustavima pokrajina, bili su sledeći:

- Ustavno smanjenje nadležnosti Federacije i praktično povećanje obima funkcija republika i pokrajina, što je doprinelo jačanju državnosti republika i kvazi državnosti pokrajina, ali i slabljenju svojstva Federacije kao posebnog i samostalnog subjekta.

- Znatno povećanje obima i oblika učešća republika i pokrajina u vršenju funkcija Federacije (u nekim od ovih oblika se prepoznaju tipični elementi konfederalizma), čime su se republike i pokrajine direktno uključile u proces vršenja federalne vlasti. Tako su republike i pokrajine postale dominantan činilac u tom procesu.¹⁰

- Prioritet Ustava Jugoslavije u odnosu na republičke i pokrajinske ustave nije bio dosledno sproveden, a nije postojao ni mehanizam koji bi otklonio suprotnost odredaba ovih ustava Ustavu Jugoslavije, što se grubo kosilo sa principom federalizma i vladavinom prava.

- Nedosledno propisivanje prioriteta zakona Federacije u odnosu na republičke i pokrajinske zakone, što je, kao i u slučaju prioriteta Ustava Jugoslavije, bitno narušavalo odgovarajuća pravila federalizma i vladavine prava.

- Republike su bile paritetno zastupljene (delom to važi i za pokrajine) u svim organima Federacije (osim u vladi), a učestvovala su i u konstituisanju većine od tih organa. Na taj način su organi federalne vlasti izgubili svojstvo pravih organa Federacije i postali neka vrsta zajedničkih organa republika i pokrajina. To je naravno, drastično odludaralo od ideje federalizma i u tadašnje jugoslovensko uređenje unosilo dodatne elemente konfederalizma, što je, takođe doprinelo dominaciji republika i pokrajina u čitavom „federativnom“ uređenju zemlje. Ovakav način predstavljanja (zastupljenosti) republika i pokrajina u organizaciji Federacije je narušio i princip ravnopravnosti građana.¹¹

5. Posebnu, značajnu karakteristiku (u negativnom smislu) ovog uređenja su predstavljale autonomne pokrajine. Pri kraju šesdesetih godina prošlog veka započeo je proces radikalnog menjanja dotadašnje, manje više, klasične političko-teritorijalne autonomije. Taj proces je doveo do jednog naučno potpuno nepoznatog i neobjašnjivog, a politički apsolutno neprihvatljivog „modela“ autonomije koja to uopšte i nije bila. To je, po prirodi

¹⁰ Najveći i najneposredniji uticaj republika i pokrajina na vršenje federalne vlasti se ostvarivao davanjem saglasnosti na odluke organa federacije (npr. promene Ustava Jugoslavije i tome slično). Praktično, to je imalo karakter veta.

¹¹ Videti detaljnije, P. Nikolić, Federacija i federalne jedinice, Službeni list, Beograd, 1989, str. 110-123, 182-187.

stvari, u znatnoj meri doprinelo potpunom izvitoperavanju jugoslovenskog federalizma.

Naime, kako je pokazano na prethodnim stranicama, pokrajine su se skoro potpuno izjednačile sa republikama u pogledu opšteg statusa, uticaja na vršenje federalne vlasti, zastupljenosti u organima Federacije i dr. Tako su i postale ono što je u tadašnjoj jugoslovenskoj nauci i publicistici nazvano „konstitutivni element federalizma“ sa značajnim svojstvima „državnosti“.

Obzirom da su pokrajine postojale samo u Srbiji, jasno je da je sve to moralo da dovede do grubog narušavanja ustavnog statusa Srbije, do njenog neravnopravnog položaja u odnosu na druge republike, do razbijanja njene celovitosti, i sl. O drugim pogubnim posledicama ne treba ni govoriti – separatizam, pobune, nasilje nad srpskim stanovnicima, potpuna prevlast albanske nacionalne manjine i njenog Saveza komunista, i dr., na Kosovu i u Metohinji, odnosno do bujanja autonomaštva u Vojvodini.

6. Proces konfederalizacije, pa i dezintegracije Jugoslavije počeo je sve više da se zahuktava u toku osamdesetih godina prošlog veka. Postajala je sve vidljivija neefikasnost i nesposobnost Federacije u vršenju svojih Ustavom određenih funkcija, sve izraženije gubljenje državnog subjektiviteta Federacije, zatvaranje republika u svoje granice, narušavanje ravnopravnosti republika ali i građana na nivou Federacije, gaženje Ustava Jugoslavije i zakona Federacije, povlačenje republičkih predstavnika iz organa Federacije, sve jače izražavanje nacionalne netrpeljivosti, bujanje nacionalizma u pojedinim republikama praćeno separatističkim tendencijama, donošenje odgovarajućih ustavnih i drugih akata u republikama sa proklamacijama o suverenosti, samostalnosti, nezavisnosti.¹² Svemu tome je usledila secesija pojedinih republika i obrazovanje novih država na tlu Jugoslavije. To je činjeno uz obilatu pomoć i podršku nekih stranih država. Na nesreću, ceo ovaj proces je na pojedinim prostorima bivše zajedničke države bio praćen ratnim sukobima, etničkim čišćenjima, nasiljem, žrtvama civilnog stanovništva, itd.

7. Federalizam u socijalističkoj Jugoslaviji je doživeo, kao što je pokazano, dvostruki debakl. Prvo, ako je uspostavljanje federativnog uređenja posle završetka drugog svetskog rata i revolucije trebalo da reši nacionalno pitanje – ono ni u najmanjoj meri nije rešeno. Šta više, uprkos parolama o bratstvu i jedinstvu jugoslovenskih naroda, ravnopravnosti i sl., međusobni odnosi naroda su se pogoršavali. Ako je razlog za reformu federalizma 1974. godine bio u nameri da Federacija vrši samo one vlasti koje su od zajedničkog interesa, kao i da se znatno ojača uloga republika i pokrajina, onda valja konstatovati da ta namera nije ostvarena jer se novo „federativno“ uređenje, posle nepunih trideset godina od početka te reforme, raspalo.

Drugo, samo federativno ustrojstvo Jugoslavije je doživelo neuspeh. Ono se, vremenom, od jednog, manje ili više, klasičnog federativnog uređenja preobrazilo u uređenje koje više nije bilo federativno. Ono je postalo jedno krajnje neuobičajeno i netipično ure-

¹² P.Nikolić, *Désagregation de l'organisation fédérative en Yougoslavie*, u *Föderalismus zwischen Integration und Sezession*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1993, 70 i dalje; P.Nikolić, *Problèmes de la confédéralisation et de la désintégration*, u *Federalismo e crisi dei regimi comunisti*, La Rosa editrice, Torino, 1993, 9 i dalje.

đenje, neposnato u teoriji i dotadašnjoj praksi federalizma u svetu. U suštini, to je bilo jedno hibridno uređenje sa preovlađujućim konfederalnim elementima, a koje u praksi nije moglo da funkcioniše niti da opstane. Na kraju, ovo i ovakvo uređenje je propalo zajedno sa raspadom same države.

8. Pored drugih, već pominjanih razloga koji su doveli do ovakvog debakla federalizma u bivšoj Jugoslaviji, osnovni razlog, nagovešten na prethodnim stranicama, bilo je nepostojanje demokratije. Bez obzira na proklamovane izvesne demokratske principe i parole, politički režim izgrađivan posle građanskog rata i revolucije, počivao je na klasičnom jednopartijskom sistemu sa apsolutnim monopolskim položajem i neprikosnovenom vladavinom Saveza komunista i nedodirljivim i svemoćnim liderom te partije i države J. Brozom. Personalno povezivanje vladajuće, ujedno i jedine partije i državnog aparata onemogućilo je da vlast stekne legitimitet.

”Međutim, protekom vremena, u takvom političkom režimu su počele da se vrše krupne promene - premeštanje centra političke i svake druge moći u forume Saveza komunista u republikama i pokrajinama. To je neminovno moralo da se odrazi na proces konfederalizacije, a zatim i na dezintegraciju Jugoslavije”¹³

Sve to jasno pokazuje da su začetnici i promoteri ideje o konfederalizaciji i dezintegraciji bivše Jugoslavije bili tadašnji komunistički upravljači, kao što su tvorci i realizatori ideje o centralizmu i etatizmu u federativnoj državi u prvih dvadeset-trideset godina svoje vladavine bili ondašnji (a ustvari isti) komunistički upravljači. Time se potvrđuje, da se još jedanput kaže, da pravi federalizam sa svojim demokratskim značenjem i vrednostima i nije imao šansu da se razvije i opstane u socijalističkoj Jugoslaviji.

LITERATURA:

- Aubert Jean-Francois, *Traité de droit constitutionnel suisse*, vol. I, Editions ides et calendes, Neuchatel, 1967.
- Hauriou André, *Droit Constitutionnel et institutions politiques*, Editions Montchrestien, Pariz, 1968.
- Jovičić Miodrag, *Savremeni federalizam - uporednopravna studija*, Institut za uporedno pravo i Savremena administracija, Beograd, 1973.
- Kristan Ivan, *Evropski ustav i federalizam*, u *Ustav Lex superior*, Udruženje ya ustavno pravo Srbije, Beograd 2004.
- Mouskheli Michel, *La théorie juridique de l'Etat fédéral*, A. Pedone, Pariz, 1931.
- Neuman Franz L., *Federalism and Freedom; a Critique*, u *Federalism, Mature and Emergent*, A. W. Macmahon New York, 1955.
- Nikolić Oliver, *Problem teritorijalne organizacije Republike Srbije*, *Pravni život*, br. 12, Beograd 2015.
- Nikolić Oliver, Nikolić Pavle, *Federalism and the Problem of its Realisation*, u *Studi in onore di Giuseppe de Vergottini*, Wolters Kluwer, Cedam, Milano, 2015.
- Nikolić Pavle, *Federacija i federalne jedinice*, *Službeni list*, Beograd, 1989.
- Nikolić Pavle, *Le nuove forme di federalismo, dell'autonomia e del regionalismo in Yugoslavia*, in *Federalismo, regionalismo ed autonomie differenziate*, Università di Palermo Facoltà di giurisprudenza, Palermo, 1991.

¹³ O.Nikolić, Pavle Nikolić, *Federalism and the Problem of its Realisation*, u *Studi in onore di Giuseppe de Vergottini*, Wolters Kluwer, Cedam, Milano, 2015, str. 882.

- Nikolić Pavle, Désagregation de l'organisation fédérative en Yougoslavie, u *Föderalismus zwischen Integration und Sezession*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1993.
- Nikolić Pavle, Problèmes de la confédéralisation et de la désintégration, u *Federalismo e crisi dei regimi comunisti*, La Rosa editrice, Torino, 1993.
- Nikolić Pavle, Rozpad socialističké federativni republiky Jugoslávie a vytvoreni novych stati, u časopisu *Právník*, Praha, br. 7/1994.
- Nikolić Pavle, Ustavno pravo, Beograd, 1995.
- Nikolić Pavle, La disgregazione della Jugoslavia socialista, formazione e sviluppo della nuova Jugoslavia e dei membri costitutivi della federazione – aspetti costituzionali, in *Europa e Balcani, stati culture nazioni*, Cedam, Padova, 2001.
- Nikolić Pavle, La débâcle du fédéralisme en Yougoslavie (et en Serbie et Monténégro), u *Percorsi dell federalismo in Italia et non solo*, Scuola Superiore della Pubblica Amministrazione, Roma, 2005.
- Pelloux R., Le fédéralisme européenne, u *Le Fédéralisme*, Presses Universitaires de France, Pariz 1956.
- Sawer Geoffrey, *Modern Federalism*, Pitman, London, 1976.
- Sokol Smiljko, Smerdel Branko, Ustavno pravo, Informator, Zagreb, 1995.

Assist. prof Oliver Nikolić Ph.D

Research Fellow, Institute of Comparative Law, Belgrade; e-mail: oliver_nikolic@yahoo.com

Dissolution of Federalism in Yugoslavia

Abstract: The author gives an overview of the development of the federal system in Yugoslavia since the end of World War II until its complete collapse of the nineties. One of the reason for establishing the federalism in the former Yugoslavia, was the way to resolve the national question, considering Yugoslavia was a multi-ethnic state. But this desire is never, in fact, did not fulfill, at least not consistently. Determination of boundaries between the future federal units did not correspond to historical and national standards and about them was not enacted any legal act. Also, the creation of autonomous provinces only in a one federal unit led to gross violations of the constitutional status of Serbia, to its unequal position compared to the other republics, to breaking of its integrity, etc. All of this along with the fact that the country was not introduce a true democracy, eventually led to a sort of confederation, and ultimately the disintegration of Yugoslavia.

Keywords: Federalism, Yugoslavia, Serbia, Autonomous provinces, Constitution, federal units.